

Însemnările unui guvernator

Serghei Dmitrievici URUSOV (1862-1937), descendent dintr-o familie princiară, a fost unul din reprezentanții de vază ai curentului liberal moderat rus de la intersecția secolelor XIX și XX. Absolvent al Universității din Moscova, specialitatea Istorie (1885), a activat în sistemul administrației publice la nivel local, apoi, după ce inteligența și capacitățile sale organizatorice au fost remarcate de guvern, i s-au oferit importante funcții la nivel central. A fost viceguvernator de Tambov (1902-1903), guvernator al Basarabiei (1903-1904) și de Tver (1904-1905). În 1905 devine viceministru de Interne, dar demisionează la câteva luni, fiind în dezacord cu politica tot mai reacționară a guvernului. Devine deputat al primei Dume ruse (1906), continuând să fie critic la adresa guvernului țarist, iar pentru că a semnat, alături de alți deputați, „Declarația de la Vâborg”, este acuzat și condamnat la închisoare, fiindu-i interzisă orice funcție publică până la revoluția din 1917. După preluarea puterii de către bolșevici este hărțuit de regim, fiind ținut în detenție timp de aproape un an, pentru simplul motiv că făcea parte din aristocrația rusă. În ultima parte a vieții este marginalizat, ducând lipsuri materiale. Memorialistica sa contribuie la o mai bună înțelegere a societății ruse din primele decenii ale secolului XX.

Traducătorul, Vsevolod CIORNEI (14 septembrie 1955, s. Lipnic, Ocnița, RM), scriitor român. După absolvirea Facultății de Jurnalistică a Universității de Stat din Chișinău (1981), a fost redactor la revista pentru tineret „Orizontul”, la ziarele „Tinerimea Moldovei”, „Cuvântul”, „Momentul” și la hebdomadarele „Glasul”, „Literatura și arta”, „Vocea poporului” și „Săptămâna”. Colaborări cu diverse posturi de radio și TV.

A debutat cu articole critice în volumul colectiv *Dintre sute de catarge*, Editura Literatura Artistică, 1984. Cărți publicate: *Cuvinte și tăceri*, Editura Literatura Artistică, 1989; *Istoria geloasă*, Editura Hyperion, 1990; *Cuvintele dintre tăceri*, Editura Cartier, 2002; *Cuvinte și tăceri*, antologie scoasă la Editura Cartier, în 2015.

Semnează traducerea romanului *Maestrul și Margarita* de Mihail Bulgakov, Editura Cartier, 2004, volumul de nuvele *Visătorul de pe gazon* al lui Valeriu Reniță, Editura Cartier, 2016, și cartea *Toți oamenii Kremlinului* de Mihail Zâgar, Editura Cartier, 2017.

Prințul
S.D. URUSOV

Însemnările unui guvernator

Chișinău
1903–1904

Traducere din rusă de Vsevolod CIORNEI
Studiu introductiv și note de Virgil PĂSLARIUC

CARTIER
i s t o r i c

CARTIER

Editura Cartier, SRL, str. București, nr. 68, Chișinău, MD2012.

Tel./fax: 022 20 34 91, tel.: 022 24 01 95. E-mail: cartier@cartier.md

Editura Codex 2000, SRL, Strada Toamnei, nr. 24, sectorul 2, București.

Tel/fax: 210 80 51. E-mail: romania@cartier.md

cartier.md

*Cărțile Cartier pot fi procurate online pe shop.cartier.md
și în toate librăriile bune din România și Republica Moldova.*

Cartier eBooks pot fi procurate pe iBooks, Barnes & Noble și cartier.md

LIBRĂRIILE CARTIER

Librăria din Centru, bd. Ștefan cel Mare, nr. 126, Chișinău.

Tel./fax: 022 21 42 03. E-mail: librariadincentru@cartier.md

Librăria din Hol, str. București, nr. 68, Chișinău.

Tel.: 022 24 10 00. E-mail: librariadinhol@cartier.md

Librăria online, shop.cartier.md.

Tel.: 068 555 579. E-mail: vanzari@cartier.md

Comenzi CARTEA PRIN POȘTĂ

CODEX 2000, Str. Toamnei, nr. 24, sectorul 2, 020712 București, România.

Tel./fax: (021) 210.80.51. E-mail: romania@cartier.md

Taxele poștale sunt suportate de editură.

Plata se face prin ramburs, la primirea coletului.

Colecția *Cartier istoric* este coordonată de Virgil Păslariuc

Editor: Gheorghe Erizanu

Lector: Valentin Guțu

Coperta: Vitalie Coroban

Design/tehnoredactare: Marina Darii

Prepress: Editura Cartier

Tipărită la Bons Offices

Prințul S.D. Urusov

ÎNSEMNĂRIILE UNUI GUVERNATOR. CHIȘINĂU, 1903-1904

Ediția I, iulie 2019

© 2019, Editura Cartier pentru prezenta ediție. Toate drepturile rezervate.

Cărțile Cartier sunt disponibile în limita stocului și a bunului de difuzare.

Aprobat de Comisia de selecție pentru editarea cărții naționale și editat
cu contribuția Ministerului Educației, Culturii și Cercetării al Republicii Moldova.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Însemnările unui guvernator: Chișinău, 1903-1904 / S. D. Urusov; trad. din rusă de Vsevolod Ciornei; st.

introd. și note de Virgil Păslariuc. – Chișinău: Cartier, 2019 (Tipogr. „Bons Offices”). – 248 p. –

(Colecția „Cartier istoric” / coord. de Virgil Păslariuc, ISBN 978-9975-79-902-7). 800 ex.

ISBN 978-9975-86-361-2

94(478) „1903/1904”

U 86

Cuprins

Un prinț liberal la cârma Basarabiei de Virgil Păslariuc	9
Prefață	29
<i>Capitolul I.</i> Numirea în funcția de guvernator al Basarabiei. Călătoria la Petersburg. Petergoful și prezentarea în fața Suveranului. Plehve. Prima inițiere în chestiunea evreiască.	31
<i>Capitolul II.</i> Plecarea în Basarabia. Bender. Sosirea la Chișinău. Starea de spirit a locuitorilor. Întâmpinarea și vizitele. Raaben și Ustrugov. Audiența delegației evreiești. Schimbarea stării de spirit. Înfirmarea Torei. O zi a guvernatorului.	42
<i>Capitolul III.</i> Poliția. Administrația gubernială. I.L. Blok. Taxa pe cutie. Primirea recruților evrei. Străinii compromiși. Prestația căruțelor. Taxele ilicite în favoarea moșierilor proprietari de târgușoare.	61
<i>Capitolul IV.</i> Așteptarea pogromurilor. Sosirea unui diplomat englez și a unui corespondent american. Pornirile pogromiste și combaterea lor. Pronin și Krusevan. Semnele alarmante. Doctorul Kogan. Comportamentul evreilor. Autoapărarea evreilor. Starea de spirit a poliției.	79
<i>Capitolul V.</i> Autoritățile militare de la Chișinău. Trei generali. Relațiile mele cu autoritățile militare. Rolul trupelor la Chișinău. Porucicul K. Porucicul H.	96
<i>Capitolul VI.</i> Nobilimea din Basarabia. Moșierul H. Familia Krupenski. Pensiunea-azil pentru nobili. Zemstva. Judecătoria. Dosarul pogromului din aprilie. Părerea mea despre cauzele producerii pogromului de la Chișinău. Procuratura.	106

<i>Capitolul VII.</i>	Clerul. Avera bisericii armenești. Moșiile mănăstirilor din străinătate. Școala de vinificație. Departamentul accizelor.	134
<i>Capitolul VIII.</i>	Lumea bună chișinăuiană. Obiceiurile. Moravurile.	145
<i>Capitolul IX.</i>	Deplasarea cu trupele în satul Cornești. Rezistența opusă autorităților de către 400 de răzeși. Restabilirea ordinii. Cel de-al doilea caz de rezistență opusă de către țărani cerințelor legitime ale autorităților.	155
<i>Capitolul X.</i>	Turul guberniei. Bălți. Soroca. „EKO”. Hotin. Ismail. Vâlcov. Șaba.	166
<i>Capitolul XI.</i>	Călătoria în România la porunca împăratului. Iași. Familia regală a României. Păreră regelui despre Rusia. Carmen Sylva. Prânzul la primărie.	186
<i>Capitolul XII.</i>	Chestiunea evreiască în Basarabia. Cererea de aviz a ministerului în această chestiune. Memoriul meu. Situția juridică și economică a evreilor în Basarabia. Concluzii generale în chestiunea egalității în drepturi a evreilor.	199
<i>Capitolul XIII.</i>	Petersburgul în ianuarie 1904. Declarația războiului. Plehve. Consfătuirea în chestiunea evreiască. Consfătuirea guvernatorilor în privința proiectului de reformă a administrației țărănești. Transferul meu la Harkov. Prințul Sveatopolk-Mirski și numirea mea la Tver. Plecarea de la Chișinău.	231
Indice de nume		245

Un prinț liberal la cârma Basarabiei

Aristocrat și liberal, înalt funcționar și mason, administrator excelent și intelectual, luptător aprig cu corupția și legist, pentru el problemele drepturilor și libertăților individuale, ale supremației legilor și principiului statului de drept nu erau simple abstracții declarative, dar valori pentru care a avut de plătit atât în timpul regimului țarist, cât și al celui sovietic (pentru convingerile sale declarate a făcut pușcărie atât sub unii, cât și sub alții). Această latură l-a caracterizat și în timpul scurtei sale aflări în funcția de guvernator al Basarabiei într-o perioadă extrem de dificilă, marcată de pogromul evreiesc din 1903.

Serghei Dmitrievici Urusov s-a născut pe data de 7 (19) martie 1862, în satul Spasskoe, gubernia Iaroslavl. Face parte din nobilimea titulară rusă, ale cărei rădăcini coboară către unul din conducătorii Hoardei de Aur, Edigai (1352-1419), generalul favorit al lui Timur Lenk. Fondatorul propriu-zis al dinastiei este considerat prințul de Nogai Urus-murza, care a intrat în slujba lui Ivan cel Groaznic (1580). Linia rusească a dinastiei pornește de la nepotul acestuia, Kasim-murza, în botez, Andrei Satievici Urusov (cca 1585-1647). Pe parcursul secolelor XVII-XVIII devine una dintre dinastiile cele mai influente ale Rusiei, iar în 1801, familia Urusov a fost introdusă în *Armorialul general al nobilimii din Imperiul Rus*, cu titlul de „principi” (князья)¹.

Ramura de Iaroslavl a dinastiei, din care face parte Serghei Urusov, avea și ea reprezentanți de vază, bunicul său, Semion Nikitici,

---

¹ Н.Б. Хайлова, *Князь Сергей Дмитриевич Урусов от «образцового губернатора» до «образца советского работника»*, în С.Д. Урусов, *Записки. Три года государственной службы*, Новое литературное обозрение, Москва, 2009, р. 5-6; Д.Ф. Кобеко, *Шереметевы и князья Урусовы*, С.-Петербург. Лештукская Паровая Скоропечатня П.О. Яблонского, 1900.

era consilier, senator, iar tatăl, Dmitri Semionovici (1830-1903), a fost unul din promotorii emancipării țărănimii ruse și ai reformelor promovate de Alexandru al II-lea în regiunea sa². Unchiul său, Serghei Semionovici, erou al apărării Sevastopolului, prieten cu Lev Tolstoi, a servit drept prototip pentru personajul principal din celebra povestire „Părintele Serghie”³.

Primește o educație aleasă, inițial domestică, apoi liceală și universitară. A absolvit Facultatea de Istorie și Filologie a Universității din Moscova, unde și-a luat licența în istorie, audiind cursurile a doi mari istorici liberali ruși: Vasili Kliucevski și Vladimir Gerie⁴. În anul absolvirii facultății (1885) se căsătorește cu fiica judecătorului regional din Moscova, Sofia Vladimirovna Lavrova, cu care va avea trei copii: fiul Dmitri și două fete, Sofia și Vera.

După absolvire, pleacă la țară și se stabilește la moșia soției sale, Rosva, de lângă Kaluga. Rațiunea de a fi a unui aristocrat rus, pe lângă serviciul public, o constituia legătura „funciară” cu domeniul său. Serghei Urusov s-a ocupat aproape trei decenii de agricultură și administrarea moșiei, considerând acest lucru una din obligațiile sale sociale⁵. Grație abilităților și capacităților sale administrative a reușit să-și transforme domeniul în una dintre cele mai performante gospodării din regiune, cu recolte bogate și rezultate bune în mai multe domenii⁶. Pentru a obține experiență, a mers în vizite de studii la Moscova și Berlin, unde s-a consultat cu specialiști în domeniile ce-l interesau, devenind expert în domeniul agriculturii, zootehniei și contabilității.

---

² Afară de aceasta, a fost unul dintre cei mai buni șahiști europeni ai vremii, numele său purtându-l chiar unul dintre debuturi (Gambitul Urusov).

³ С.Д. Урусов, *Записки. Три года государственной службы*, вступ. ст., подгот. текста, сост. и коммент. Н.Б. Хайловой, *Новое литературное обозрение*, Москва, 2009, p. 38-39.

⁴ *Ibidem*, p. 138-140.

⁵ Seymour Becker, *Nobility and Privilege in Late Imperial Russia*, Northern Illinois University Press, Dekalb, Illinois, 1985; Dominic Lieven, *The Aristocracy in Europe, 1915-1914*, Columbia University Press, New York, 1992.

⁶ С.Д. Урусов, *Записки. Три года государственной службы*, p. 178-195.

Era un moșier-model și nu se temea de introducerea unor tehnici și procedee noi, mai ales în utilizarea îngrășămintelor. Perioada în care a activat a fost una de tranziție, în care gospodăriile moșierești treceau de la obligațiile în muncă ale țăranilor, specifice regimului feudal, la cele capitaliste, bazate pe munca liberă și angajări. Și deoarece bani pentru angajări nu ajungeau, aristocratul pursânge, prințul Urusov, era deseori văzut pe câmp trăgând la coarnele plugului. Uneori, entuziasmul său putea deveni obiect al unor glume amicale: «Ce parfum preferă prințul Urusov? Pe cel de balebă»⁷. A practicat agricultura, cu intermitențe, până în 1917, iar în memoriile sale dedicate Basarabiei, a rezervat câteva pagini bune despre agricultura locului.

Dar nu doar agricultura constituie pilonul vieții unui aristocrat. Obligațiile sociale, raporturile dintre proprietar și obștea sătească sunt alt element constituent al obligațiilor nobiliare. Urusov a fost în permanență conectat la viața comunității, nu s-a eschivat de la nicio sarcină obștească și le îndeplinea din „onoare” și nu pentru remunerare⁸. A slujit ca inspector financiar (1885), apoi ca mareșal județean al nobilimii (1886)⁹. A fost un adept convins al sistemului de autogovernare locală, fiind ales în mai multe rânduri președinte al zemstvei guberniale natale. S-a distins prin mai multe inițiative importante, a organizat finanțele locale, a îndeplinit numeroase sarcini importante, cum ar fi lupta cu holera și foametea ce a bântuit gubernia în 1891¹⁰.

Cu toate succesele obținute, decide să nu-și mai depună candidatura pe un alt termen (1894), în special din cauza nemulțumirii sale față de cursul reacționar al lui Alexandru al III-lea de a reduce din autonomia zemstvelor, și aici iese în evidență o altă calitate a lui Urusov, specifică, după el, celor mai buni reprezentanți ai aristocrației

---

⁷ Нина Хайлова, Сергей Дмитриевич Урусов – «Реформировать власть не прибегая к мерам революционного характера...», în „Российский либерализм: идеи и люди», том II (под ред. проф. А.А. Кара-Мурзы), Москва, Новое издательство, 2018, p. 245.

⁸ С.Д. Урусов, *op. cit.*, p. 318.

⁹ *Ibidem*, p. 156-177.

¹⁰ Нина Хайлова, *op. cit.*, p. 245.

ruse – independența opiniilor și părerilor, dar și lipsa „slugărniceii în fața puterii supreme”¹¹.

Pleacă din nou la țară, apoi, după ce fiul lor a trebuit să meargă la liceu, se mută cu familia la Moscova, unde iarăși este implicat în serviciul public. Și-a câștigat un renume, fiind considerat unul dintre cei mai capabili administratori, căruia i se puteau încredința sarcini dificile, fapt care a atras atenția elitelor guvernamentale.

O întâlnire „întâmplătoare” la gara din Petergof cu ministrul de interne V.K. Plehve în iulie 1902 schimbă traiectoria vieții lui Serghei Urusov. Demnitarul l-a recunoscut și în aceeași seară i-a propus postul de viceguvernator în Tambov¹². Sarcina lui era să medieze conflictul dintre gruparea liberală din zemstvă cu cea conservatoare, unde Urusov a arătat că știe să manevreze cu abilitate între cele două tabere rivale, detensionând situația. Clivajul în societatea rusă dintre „liberali” și „conservatori”, dintre „stânga” și „dreapta” la acea vreme începea să fie tot mai vizibil, generând tensiunile care ulterior vor duce la declanșarea primei revoluții. Guvernul țarist încerca din răspuțeri să țină sub control procesele de radicalizare a opiniei publice, generate de acumularea tensiunilor interne de ordin social-economic și politic, dublate de incertitudinea pe scară internațională. O făcea din ce în ce mai greu, iar valul de teroare, catalizat de mișcările revoluționare (excelau mai ales eserii), ascensiunea xenofobiei și, mai ales, a antisemitismului, putea să erupă în orice moment și în orice colț al Imperiului. Întâmplarea a făcut ca erupția să se producă în cel mai neașteptat loc, într-un oraș pașnic și semipatriarhal: Chișinău...

Despre pogromul din Chișinău s-au scris numeroase lucrări¹³ și, chiar dacă istoriografia noastră nu a fost suficient de deschisă în acest

---

¹¹ *Ibidem*, p. 246.

¹² С.Д. Урусов, *op. cit.*, p. 317-320. Cu ceva timp înainte, Bulanin îi vorbise lui Plehve despre Urusov și capacitățile sale administrative, recomandându-l pentru cele mai dificile funcții.

¹³ Edward Judge, *Easter in Kishinev: Anatomy of a Pogrom*, NYUPress, 1992; Stephen J. Zipperstein, *Pogrom: Kishinev and the tilt of history*, NYUPress, 1995.

subiect sensibil¹⁴ și extrem de politizat¹⁵, nu este cazul să reluăm discuțiile aici. Prințul Urusov a fost trimis la Chișinău, deja în calitate de guvernator, tocmai pentru a restabili ordinea și a calma situația, care a avut un ecou internațional negativ pentru guvernul țarist.

Ordinul de numire i-a venit din senin, fără discuții de această dată, semnat de Plehve, la sfârșitul lunii mai 1903¹⁶. Pe 13 iunie este chemat la Petergof, unde i s-a stabilit o audiență la țar. În prima ediție a „Însemnărilor unui guvernator” (1907), pasajul cu întâlnirea la împărat a fost omis, cel mai probabil din considerente de cenzură; acesta nu există nici în ediția de față, de aceea, o vom reproduce aici în traducerea noastră, din manuscrisul editat de cercetătoarea Nina Hailova:

„La începutul orei unu am intrat în cabinetul țarului și m-am oprit nu departe de ușă. Împăratul a făcut câțiva pași în întâmpinarea mea în timp ce eu am pronunțat fraza obișnuită: „Am fericirea să mă prezint Majestății Voastre Imperiale, guvernatorul Basarabiei, prințul Urusov”. Până atunci nu am mai văzut niciodată vreun țar rus, de aceea am încercat să-l privesc mai bine pe Nicolae al II-lea, dar și să cercetez cu atenție camera în care ne aflam. Cabinetul imperial se situa într-o cameră alungită de dimensiuni nu prea mari, mai aproape de ferestre se afla o masă mică de scris; ca impresie generală, cabinetul se asocia cu simplitatea. Suveranul era îmbrăcat într-o tunică albă, expresia feței era plăcută, iar ochii, îndreptați direct în ochii interlocutorului, priveau încrezător și blând. În el nu era acea inhibare și forțare pe care am observat-o la marele duce Serghei

---

¹⁴ A se vedea și observațiile pertinente ale istoricului italian Alberto Basciani, *La difficile unione. La Bessarabia e la Grande Romania (1918-1940)*, Roma, Ed. Aracne, 20015, p. 60 (ed. română, Alberto Basciani, *Dificila Unire. Basarabia și România Mare (1918-1940)*, Chișinău, Ed. Cartier, 2018); v. și recenzia noastră în „Pontes. Review of South East European Studies”, vol. III-IV (2009), Chișinău, p. 312.

¹⁵ Igor Cașu, *Istoriografia, politicul și chestiunea Holocaustului: cazul Republicii Moldova*, în „Pontes. Review of South East European Studies”, vol. III-IV (2009), p. 277-291.

¹⁶ С.Д. Урусов, *op. cit.*, p. 341.

Aleksandrovici, căruia m-am prezentat în calitate de guvernator general al Moscovei. Suveranul arăta mai simplu și mai firesc, chiar dacă trecerile de la un subiect la altul le făcea cu anumite pauze, în timpul cărora parcă ar fi căutat teme noi de continuare a discuției. Observând aceasta, începeam să vorbesc eu, atunci când el se oprea, și grație acestui fapt tensiunea creată a dispărut de la sine.

La început, suveranul m-a întrebat de familie, unde am studiat și, aflând că sunt filolog, a observat că acest lucru va prinde bine, deoarece limba moldovenească este apropiată de latină, de aceea îmi va fi ușor să cunosc graiul locului. Amintind de influența romană asupra Basarabiei actuale, despre „Valul lui Traian”, suveranul a spus că mă așteaptă o misiune dificilă, aceea de a întări în regiune legalitatea și ordinea. „Acest fapt este foarte important, a spus el, trebuie să cereți ca fiecare să-și îndeplinească obligațiile conform legii și atunci lucrurile vor merge așa cum trebuie”. Am început să vorbesc despre pogromul de la Chișinău, dar mi-am dat seama că această temă îl stânjenește pe împărat. M-a întrerupt, spunându-mi că-i pare rău de predecesorul meu, generalul Raaben, care a adus servicii mari armatei ruse în timpul Războiului Ruso-Turc, povestind destul de detaliat despre o manevră efectuată de trupele rusești, după planul lui Raaben, lângă o localitate, al cărei nume nu l-am memorizat. După aceea iarăși s-a instaurat liniștea, iar eu, după ce am fost anunțat că trebuie să mă închin doar după ce suveranul singur îmi va face semn că audiența este încheiată, am început să vorbesc, exprimându-mi speranța că voi reuși să îndeplinesc misiunea care mi-a fost încredințată, deoarece sunt animat de cea mai sinceră dorință să mă dedic în totalitate îndeplinirii înaltei voințe ș.a.m.d, cu alte cuvinte, rosteam acele fraze pe care, probabil, toți sunt nevoiți să le spună. Brusc, suveranul s-a înviorat, de parcă și-a amintit de ceva interesant și, arătând spre masa de scris, a spus: «Mă ocup aici de o problemă care este legată de dumneavoastră în mod direct; intenționez să extind împuternicirile guvernatorilor și doresc ca aceștia să-i poată demite pe șefii de zemstve; cum credeți, va fi bine?». M-am decis să răspund că o asemenea subordonare nemijlocită a conducerii zemstvelor poate avea urmări nedorite, și anume slăbirea componenței acestora; cel mai probabil că

moșierii locali nu vor dori să se facă dependenți de capriciile guvernatorilor și vor prefera să plece decât să fie concediați în urma vreunui denunț, a unei plângeri neîntemeiate sau din cauza deosebirilor de opinii cu șefii lor. Suveranul a replicat, nu fără o doză de nemulțumire, că guvernatorii vor concedia doar în cazuri foarte rare conducerea zemstvelor și nu din capriciu, dar ca rezultat al unor fapte incorecte, în schimb, datorită acestui drept, disciplina se va întări peste tot. «Deloc nu doresc, a spus împăratul, ca în realitate guvernatorii să demită conducerea zemstvelor, doar să poată spune fiecăruia din ei: «Nu sunteți buni de nimic, de aceea nu puteți sluji în gubernia mea», și atunci șeful de zemstvă va trebui să-și caute de lucru în altă parte, în altă gubernie». Am înțeles că discuția respectivă ia o turnură nedorită și m-am grăbit să spun că mi-am exprimat primul gând venit în minte, dar, în realitate, problema respectivă necesită o dezbatere mult mai amplă. Expunându-și dorința ca eu să plec în Basarabia cât mai repede, suveranul mi-a dat drumul, urându-mi succes»¹⁷.

Din această discuție înțelegem care au fost sarcinile puse în fața guvernatorului de către autoritatea centrală – reinstaurarea ordinii și readucerea provinciei în albia legalității ca unică soluție pentru depășirea crizei în care a fost atrasă după pogrom. Aici competențele sale de bun administrator și organizator au fost decisive, mai ales că încă de la începutul carierei sale Urusov și-a propus să-și îndeplinească sarcinile publice, în orice condiții, în strictă conformitate cu legea (действовать всегда по закону)¹⁸. Misiunea supremă a unui guvernator o vedea ca pe cea a unui „organ de supraveghere a legitimității acțiunilor tuturor instituțiilor și persoanelor din domeniul administrativ al guberniei” sau, cu alte cuvinte, de a fi „custode și ocrotitor al legii”. Poziționarea strictă pe făgașul legalității, gest curajos într-o provincie încă puternic ancorată în tradițiile ei balcanice¹⁹ de atitu-

---

¹⁷ *Ibidem*, p. 344-345.

¹⁸ Н.Б. Хайлова, *op. cit.*, p. 251.

¹⁹ Wayne S. Vucinich, *The Ottoman Empire: Its Record and Legacy*, Princeton, N.J., Toronto, London, Melbourne, 1965, p. 120-121, vorbește despre starea de letargie, indiferență și supunere (*yavashlik*) a populațiilor din societățile balcanice, chiar

dine sceptic-rezervată față de lege în general și agenți ai statului în particular, l-a făcut să fie ferm în soluționarea unor probleme dificile („răscoala” de la Cornova, evitarea violențelor în perioada pascală 1904, combaterea corupției în administrație etc.). Totodată, s-a arătat ca un bun comunicator, extrem de flexibil și un adept al compromisurilor rezonabile, abilitate de care a dat dovadă și în alte funcții.

Problema centrală cu care trebuia să se confrunte, una foarte sensibilă, a fost aceea de depășire a efectelor pogromului din aprilie 1903. Numărul mare de morți a generat un scandal internațional uriaș, iar guvernul rus era pe cale să încheie o alianță strategică cu Franța și Anglia (Antanta) și era extrem de interesat de diminuarea acestuia.

Nu întâmplător, mai mult de jumătate din toată informația din carte a fost dedicată acestei comunități în detrimentul populației locale, fapt pentru care a fost criticat de N. Iorga²⁰ și Gh. Bezviconi²¹. Fiind obligat să combată consecințele pogromului, Urusov încearcă să înțeleagă cauzele acestuia și motivațiile pogromiștilor. El întreprinde o analiză detașată, pertinentă a evenimentului ce a avut loc în zilele de Paști, unde chiar dacă absolvă guvernul central de instigare deschisă la violență, dezmințind că acest lucru ar fi fost posibil, totuși, evidențiază că guvernul central poartă răspundere morală pentru acele evenimente tragice. După Urusov, încurajarea mișcărilor naționaliste exclusiviste ar fi fost una din cauzele pogromului. Se referea aici mai ales la instigările lui Krușevan și Pronin. În opinia sa, motivul principal al pogromiștilor nu a fost ura sau răzbunarea²², ci efectuarea unor acțiuni care, după părerea protagoniștilor, ar fi

---

și după dispariția Imperiului Otoman (Basarabia făcea parte din sistem), dublate de atitudini sceptice față de noile stăpâniri, fie naționale, fie imperiale, văzute ca un „corp” străin. De aici și tendința de a trișa, de a înșela și a fura guvernul, dar și de a eluda legile, cât permitea situația.

²⁰ N. Iorga, *Pagini despre Basarabia de astăzi*, Vălenii de Munte, 1912, p. 50-56.

²¹ Gh. Bezviconi, *Din trecutul nostru. Patruzeci de ani din viața Basarabiei (1877-1917)*, Chișinău, 1939, p. 57-66.

²² După Leon Poliakov, Urusov ar fi negat existența unui antisemitism popular rus, v. Léon Poliakov, *Histoire de l'antisémitisme*, vol. IV, Ed. Calmann-Lévy, Paris, 1977, p. 138.

fost pe placul autorităților. După unii, spune Urusov, ar fi existat chiar un ordin de la țar, care ar fi permis pogromul. La bariera Sculeni, polițiștii au oprit un grup de țărani din suburbii, care veneau „cuminți” să îndeplinească porunca țarului de a-i „bate de jidani”. Lipsa de reacție a autorităților și, mai ales, a poliției a fost interpretată de pogromiști drept „blagoslovire” indirectă la acțiune. Escaladarea graduală a violențelor a dus la un număr mare de morți (49 de morți și 586 de răniți), inedit până la acea vreme²³, iar atunci când informația despre proporțiile dezastrului a ajuns la Petersburg, doar ordinul expres al lui Plehve de a o opri dezordinile prin utilizarea forței a pus capăt măcelului. La primele focuri trase de trupele generalului B(eckman), pogromiștii s-au făcut nevăzuți. Urusov, trimis pentru a-l înlocui pe ineficientul Raaben, trebuia să medieze conflictul dintre populația evreiască, care număra mai mult de jumătate din populația Chișinăului (131 000), și ceilalți. El îi convoacă pe liderii comunității mozaice și le propune revenirea treptată la viața normală, garantând securitatea acestora. Ca semn de bună-credință, el convine organizarea unei procesiuni de proporții, care a implicat participarea a peste 30 000 de evrei – îngroparea Torei. Și-a asumat răspunderea personală, a ținut actul în secret până ce s-a convins că acțiunea a avut loc fără excese și pașnic, dar după aceasta și-a câștigat încrederea comunității ebraice, fiindu-i întărită eticheta de „iudofil”, dar și mânia ministrului de Interne, care nu a apreciat un asemenea risc. După mărturiile sale, în relațiile lui cu comunitatea mozaică a încercat să fie echidistant, să impună legea înainte de toate, chiar dacă aceasta în mare parte era defavorabilă evreilor, spiritul de toleranță, de respect pentru drepturile inalienabile ale omului ce l-au

---

²³ Termenul „pogrom” provine de la rusescul „громить” *a distruge, a sparge* și a fost legat inițial de acțiunile antisemite din anii 1881-1882 din Rusia de Sud (Odesa, Herson, Basarabia de Sud, Cernigov, Kiev ș.a.), pe fundalul destabilizării situației, urmată de asasinarea lui Alexandru al II-lea, care se soldau, de obicei, cu distrugerea bunurilor, un număr mare de răniți și, foarte rar, omucideri. Termenul se generalizează și intră în vocabularul tuturor limbilor europene tocmai după „pogromul” din Chișinău.

caracterizat²⁴, i-a adus o mare faimă printre evreii din Basarabia. Ba mai mult, putem spune că a fost chiar la un moment dat adulat de către ei. În memoriile sale, fiica acestuia, Sofia, își amintește că mult mai târziu, la începutul anilor '30, când pentru niște chestiuni de serviciu nu putea intra într-una din uzinele din Moscova cu regim „închis”, paznicul, un evreu bătrân, aflând că este fiica „acelui” Urusov, i-ar fi zis: „Dacă era în puterile mele, eu nu doar la orice uzină, ci chiar și în rai v-aș fi lăsat să treceți”²⁵.

Atitudinea față de românii basarabeni, în marea lor majoritate țărani, în general era una paternalist-indulgentă. Serghei Urusov recunoștea de la bun început că, la momentul numirii sale în funcție, cunoștea despre Basarabia cam tot atâtea cât și despre Noua Zeelandă, poate și mai puțin. În memoriile sale, publicate la trei ani după evenimente (1907)²⁶, a lăsat câteva descrieri personale despre Basarabia și locuitorii săi. Bunăoară, analizând activitatea predecesorului său în funcția de guvernator, mărturisea: „În afară de aceasta, Raaben se potrivea cum nu se poate mai bine cu caracterul general al ținutului, în care în sânul naturii bogate domnea lenea și lipsa de griji. Populația agrară subdezvoltată, neinstruită, înstărită și liniștită, moșierii ușuratici, plini de viață, amatori de petreceri; societatea îngăduitoare cu slăbiciunile proprii și ale altora, predispusă la strălucirea exterioară și înclinând spre reprezentanții puterii; puțină muncă și puțin caracter, multă ospitalitate blajină și o anumită depravare

---

²⁴ N. Iorga scria despre Urusov că pentru el secolul al XIX-lea (secolul naționalismelor) parcă nici nu ar fi existat și a rămas un aristocrat de factura secolului al XVIII-lea, contemporan al „enciclopediștilor”: „Evreu sau creștin, rus, moldovean, armean, jidan, nobil, preot, om de rând, toți sunt reprezentanții, asemenea între ei, ai speciei umane, frământată de patimi și înșelată de gânduri pentru care filosoful are un ușor zâmbet de boier mare, bine-crescut”. N. Iorga, *op. cit.*, p. 49-50.

²⁵ Н.Б. Хайлова, *Князь Сергей Дмитриевич Урусов от «образцового губернатора» до «образца советского работника»*, p. 65.

²⁶ Кн. С.Д. Урусов, *Записки губернатора, Кишинев 1903-1904*, Москва, Изд. Саблина, 1907. Ediția franceză a ieșit la lumină în 1908 cu titlul Prince Oroussoff, *Mémoires d'un gouverneur*, Paris, Ed. Juven.

a moravurilor – aceasta este în linii mari Basarabia și trebuie să recunoaștem că ea constituia un cadru cât se poate de potrivit pentru guvernatorul ei”. În altă parte, descrierile sale consună cumva cu ale altui prinț, Dimitrie Cantemir, atunci când scrie că: „Moldovenii, mai ales locuitorii de la sate, sunt un popor extrem de plăcut, bun la inimă și docil. Dar le place să fie tratați cu politețe, ascultă cu plăcere complimentele și nu le este străină o anumită laudăroșenie naivă”. Iar când vorbea despre corupție și combaterea acesteia, scria în mod direct: „Este incredibil de ușor să-l despoi pe moldovean: el însuși vine în întâmpinarea plăților ilicite și pare să fie mulțumit când reușește să le înmăneze sume importante escrocilor care îl pândesc la toate colțurile”.

În octombrie 1904, cu puțin timp înainte de a părăsi postul de guvernator, Urusov întreprindea, la invitația părții române, o călătorie oficială la Iași, cu ocazia sărbătorilor dedicate lui Ștefan cel Mare și a vizitei lui Carol I și familiei regale (era o sărbătoare în sine pentru ieșeni!). Într-un capitol special autorul descrie impresiile de pe urma acestei vizite și personajele cu care a discutat. Presa ieșeană și cea bucureșteană din epocă au descris cu lux de amănunte persoana prințului Urusov. Bunăoară, într-un articol din „Adevărul”, autorul afirmă că «...în tot timpul șederii sale la Iași, prințul a fost obiectul celei mai vii simpatii, fiind de mai înainte cunoscute sentimentele sale democratice»²⁷.

Dacă este să vorbim despre bilanțurile activității lui Urusov ca guvernator în Basarabia, părerile au fost, evident, împărțite. Fire modestă, fără pretenții exagerate de la viață, nu a cheltuit mult pentru sine, chiar dacă, în virtutea funcției, avea mereu la dispoziție sume mari și încerca să fie extrem de corect²⁸, Urusov a reușit, în general, să

---

²⁷ *Adevărul*, 17, nr. 5453, 8 octombrie 1904, p. 2.

²⁸ În această ordine de idei există în cartea prefațată (cap. III) un episod unde prințul mărturisește că, mergând în una din primele sale vizite prin Basarabia, a depistat o «schemă» în care țăranii erau puși să plătească un impozit ilicit pentru transportul funcționarilor de diferite ranguri, care se întâmplau prin regiunea lor cu deplasări de serviciu. «Iar când eu am dispus să plătesc călăto-

câștigate inimile chișinăuienilor și basarabenilor. Constantin Cazimir, într-un interviu acordat presei timpului (1906), recunoștea că acestui guvernator: „...i-a fost greu de două ori. A fost nevoit să pacifice o regiune, până peste măsură răscolită, dar și să ridice prestigiul unei puteri aflate în criză de autoritate. Prințul Urusov a îndeplinit această sarcină cu mare tact, cu abilități și un simț al dreptății față de oameni, specific numai lui. Fără îndoială că a stârnit nemulțumirea față de iudofobii locali, care nu s-au sinchisit să scornească zvonul că guvernatorul ar fi fost cumpărat de „jidovi”, dar partea societății bine intenționată a respins cu stupeoare asemenea zvonuri mârșave”²⁹. Vorbind despre momentul când își lua rămas-bun de la chișinăuieni, Urusov scria: „Toți colegii de serviciu, toată lumea bună a Chișinăului mi-au acordat mie și familiei mele cele mai înduioșătoare semne de atenție. Adresele de felicitare minunate, alcătuite cu căldură, pe care le-am primit și le păstrez, ospitalitatea cordială cu care am fost petrecuți îmi vor rămâne întotdeauna în memorie, iar relațiile de prietenie cu unele familii basarabene care s-au păstrat până în prezent neschimbate îmi oferă prilejul să-mi închei memoriile despre Basarabia cu un salut trimis cu gândul la adresa lor.” Pe de altă parte, Gh. Bezviconi nu-l „miluia” pe acela care a fost reprezentantul țarismului în Basarabia, afirmând că administrația acestuia nu prezintă interes, părere împărțită, în linii generale, și de N. Iorga³⁰.

Pe baza experienței de guvernator al Basarabiei, Urusov a publicat niște memorii (1907), traduse la puțin timp în franceză. Lucrarea

---

ria pentru caleașca mea cu patru cai, toți au fost cuprinși de uimire, inclusiv patronul poștei, pe care funcționarul meu l-a obligat cu de-a sila să ia de la mine banii pentru drumul parcurs». Ne putem imagina șocul bietului funcționar poștal când a fost obligat să ia banii, cu forța, de la însuși guvernatorul guberniei, pentru un serviciu pe care orice dregător amărât îl considera achitat din vistieria statului!

²⁹ Н.Б. Хайлова, Совместимы ли мораль и политика (опыт либерал-центриста кн. С.Д. Урусова), în vol. *Нравственные аспекты политической деятельности в теории, програматике, партийной практике и законотворчестве российского либерализма*, Орел, 2016, p. 175.

³⁰ N. Iorga, *loc. cit.*, Gh. Bezviconi, *loc. cit.*

a provocat scandal, mai ales din partea lui Gheorghe Pronin și Pavel Krușevan, pe care i-a învinuit ca fiind răspunzători pentru pogromul din 1903. În 1913 Pronin îl dă în judecată pentru „lezarea demnității”, iar în urma procesului, Urusov a fost condamnat și nevoit să stea patru luni în închisoarea de la Kaluga³¹.

În noiembrie 1904, Serghei Urusov este mutat ca guvernator la Tver, unde trebuia să soluționeze o altă problemă dificilă pentru guvern, legată de radicalizarea zemstvelor, în condițiile în care autocrația a încercat să le limiteze drepturile. Urusov pleacă la Petersburg, se întâlnește cu țarul și obține anularea restricțiilor pentru gubernia sa³². Ca rezultat, guvernatorul numește în cele mai importante funcții ale zemstvei reprezentanți ai curentului liberal. Tot acolo, Urusov prinde începutul primei revoluții ruse, iar provincia sa, aflată între cele două capitale revoluționare, intră în epicentrul mișcării protestatare³³.

Anul 1905 este considerat crucial în viața lui Urusov, anul unor decizii majore. Înfrângerea în războiul japonez (1904-1905) și mai ales maniera în care a reacționat țarismul la evenimente l-au făcut să-și schimbe atitudinea loială față de regim. Numirea generalului Trepov în funcția de ministru de Interne, cu drepturi lărgite și sarcina de a combate mișcările protestare, l-a făcut pe Urusov să-și dea demisia din funcția de guvernator³⁴.

Dar desfășurarea evenimentelor, promisiunea făcută de țar de a introduce forma constituțională de guvernare și convocarea primului parlament rus, schimbarea guvernului, au dus la rechemarea sa în viața politică. Pe 30 octombrie 1905, noul prim-ministru S. Vitte îi propune postul de viceministru de Interne în noul său guvern. Acceptă cu speranța că va reuși să fie util. Sub conducerea sa a fost elaborat proiectul reformei administrației locale, dar și proiectul de

---

³¹ Н.Б. Хайлова, *Князь Сергей Дмитриевич Урусов от «образцового губернатора» до «образцы советского работника»*.

³² С.Д. Урусов, *Записки*, p. 491-492.

³³ A se vedea Orlando Figes, *Revoluția rusă. 1891-1924. Tragedia unui popor*, Iași, Ed. Polirom, 2016.

³⁴ С.Д. Урусов, *Записки*, p. 543-544.

a anula toate limitările pentru profesarea liberă a creștinilor de rit vechi (lipovenilor), ale căror probleme le-a simțit când servea în Basarabia. Dar toate aceste inițiative au fost ignorate de către conducere, fiind considerate prea radicale, prea „democratice”³⁵. De aceea, în martie 1906 își dă demisia, acceptată de țar. A fost o demisie răsunătoare, deoarece în Rusia nu exista tradiția plecării benevole a unor funcționari de asemenea rang înalt.

Decide să candideze pentru prima Dumă rusă în provincia natală și este ales primul, grație sprijinului acordat țărănimii. A fost singurul reprezentat al înaltei administrații de stat ales prin vot popular. A fost președintele comisiei parlamentare pentru elaborarea legilor privind egalitățile cetățenești. Urusov nu a fost niciodată membru de partid, dar fiind un liberal moderat, care considera că reformele necesare pentru țară nu trebuie să fie radicale, ci să țină cont de specificul național, de aceea s-a apropiat în Dumă de Partidul Reformelor Democratice³⁶. De la tribuna Dumei a vorbit doar o singură dată, dar această alocuțiune, în care înfiera politica reacționară a Ministerului de Interne condus de Stolâpin și metodele sale grobiene de combatere a mișcărilor populare, a avut, conform contemporanilor, „efectul unei bombe” și o rezonanță pe scară internațională³⁷.

Prima Dumă nu a reușit să găsească un compromis rezonabil cu guvernul și în iulie 1906 a fost dizolvată. Reacția opoziției la acest gest a fost Proclamația de la Vâborg, în care deputații se adresau populației să întreprindă acțiuni de nesupunere civică. Urusov, care inițial nu știa de întocmirea acestuia, deoarece se afla într-o călătorie, nu era de acord cu caracterul său prea radical, considerându-l o îndepărtare de la principiile legalității constituționale. Totuși, la puțin timp, se alătură colegilor de partid, chiar dacă formal putea să nu o facă, acceptând să-și pună semnătura sub Proclamație, explicând

---

³⁵ Н.Б. Хайлова, *Сергей Дмитриевич Урусов*, p. 256.

³⁶ *Ibidem*, p. 257.

³⁷ Despre acest faimos discurs a scris și Constantin Stere, în corespondența sa despre Basarabia, v. *Viața Românească*: Revistă literară și științifică, 01, volumul 002, nr. 05, mai 1906, p. 295.

că acționează așa în conformitate cu un principiu «vechi», pe care l-a adoptat încă din liceu, care interzicea să se distingă sau să se eschiveze de la responsabilitatea pentru acțiuni, care au fost asumate de către tovarășii săi³⁸. Ca rezultat al acestei temerare acțiuni, Urusov a fost judecat de instanță și condamnat la trei luni de închisoare (mai-iunie 1906), având interdicția de a deține funcții de stat și publice³⁹.

După evenimentele din 1907, opoziția rusă a încercat să se unifice prin intermediul masoneriei, un mai vechi adversar al Vechiului regim⁴⁰. Urusov, scos din viața publică prin decizia de judecată, intră în loja masonică moscovită, mai ales grație cercului său de prieteni și camarazi de idei și încearcă să contribuie la crearea unei alternative politice, chiar dacă-și dădea seama că este una iluzorie. Într-o discuție în familie, ce a avut loc pe la 1908, prințul avuse o premoniție: „Cred că vom avea o revoluție. Și foarte curând”⁴¹... Într-adevăr, aceste reconstrucții nu au dus la nimic, alte forțe au intrat puternic în acțiune, iar Primul Război Mondial a schimbat iremediabil cursul istoriei ruse.

În martie 1917, după ce monarhia cade, Urusov este chemat printr-o telegramă la Petersburg, cu invitația să facă parte din guvernul provizoriu, fiindu-i acordată funcția de ministru adjunct de Interne, fără portofoliu. A redactat proiectul legii privind „Miliția populară”, dar înțelege că guvernul provizoriu nu are niciun proiect palpabil de viitor și nici viitor. Își dă demisia în iulie și se retrage la țară⁴².

Lovitura de stat bolșevică a pus capăt unei lumi vechi, din care făcea parte prințul Serghei Urusov. Aristocrația rusă a devenit „dușmanul de clasă” al noii ordini, reprezentanții nobilimii, cu tot cu familia au devenit „foștii” (бывшие) și trebuiau să fie eliminați⁴³. Nu conta faptul că această aristocrație era extrem de eterogenă și diver-

---

³⁸ С.Д. Урусов, *Записки*, p. 620.

³⁹ *Ibidem*, p. 621

⁴⁰ Nina Berberova, *Les francs-massons russes du XX-e siècle: des hommes et des loges*, Les Editions noir sur blanc, Paris, 1990, p. 168.

⁴¹ Н.Б. Хайлова, *Совместимы ли мораль и политика*, p. 179.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ Douglas Smith, *Former People: The Final Days of the Russian Aristocracy*, Farrar, Straus and Giroux, 2012.

să, chiar fostul guvernator al Basarabiei nefiind un admirator al monarhiei, considerând că forma de guvernare republicană este mult mai potrivită unei Rusii noi, din perspectiva noii ideologii, această aristocrație trebuia să fie spulberată.

Menționam că în timpul alegerilor pentru Adunarea Constituantă din Rusia pentru Basarabia din noiembrie 1917, pe locul 1 al listei Partidului Poporului (nr. 5) a fost prezent prințul Serghei Urusov⁴⁴. Nu a mai ajuns să fie implicat, fiindcă evenimentele au luat o cu totul altă turnură.

Din noiembrie 1917 Urusovii au pierdut dreptul de proprietate asupra moșiei de la Rosva, iar singura sursă de venit a familiei a dispărut. Războiul civil și problemele de alimentație, dificultatea de a se integra în noua societate și chiar de a-și găsi un loc de muncă pentru a obține mijloace de supraviețuire caracterizau viața celor ostracizați, iar perspectivele deveneau tot mai sumbre. Fiica sa Sofia își amintea de acele zile, scriind: „...am suportat foame, frig și frică” (...было голодно, холодно и страшно)⁴⁵.

Mașina de represiune a început să funcționeze și ea la turajii maxime, intrând în fiecare familie a „foștilor”. Nu a făcut excepție nici cea a prințului Urusov. Între 1918 și 1920 fostul guvernator a stat în închisorile bolșevice per total vreo 10 luni de zile. În vara lui 1918 este închis la Butârka, celebra închisoare moscovită, fără a i se aduce vreo învinuire anume, unde este chestionat despre activitatea sa politică de pe timpul țarului și guvernului provizoriu. Eliberat peste trei luni și jumătate, în octombrie 1918 fiica sa îl descrie ca fiind foarte slab, chinuit fizic, dar mai ales moral⁴⁶. La 30 august 1919 este din nou arestat. Conform materialului anchetei, Urusov a refuzat să se poziționeze din punct de vedere politic ca susținător al „puterii sovietice”, pledând pentru un „regim democratic în Rusia”. Cu toate acestea, este nevoit să recunoască „puterea sovietică”, pornind de la

---

⁴⁴ Gh. Bezviconi, *op. cit.*, p. 59.

⁴⁵ Н.Б. Хайлова, *Князь Сергей Дмитриевич Урусов от «образцового губерна-тора» до «образцы советского работника»*, p. 13.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 14.

faptul că la acea vreme, anii 1919-1920, devenea clar că în Rusia nu exista alternativă reală la regimul bolșevic. Urusov îi întreba pe anchetatori de ce este ținut în arest fără a i se aduce vreo învinuire și, dacă este culpabil, să i se aducă la cunoștință acest lucru⁴⁷.

În toamna lui 1919, câteva societăți evreiești cu pondere au început să pledeze pentru eliberarea lui Urusov din închisoare, avându-se în vedere contribuția sa în apărarea drepturilor evreilor din trecut, dar și starea precară a sănătății prințului. Personalități marcante, Bonci-Bruevici, Lunacearski i-au scris lui Dzerjinski și chiar lui Lenin cu rugămintea să se țină cont de faptul că ancheta nu a putut stabili participarea lui Urusov la vreuna din mișcările contrarevoluționare, iar faptul că pentru activitatea sa a făcut pușcărie și pe timpul vechiului regim îl creditează ca fiind un „liberal nobil, în cel mai bun sens al cuvântului... care a avut curajul să se ridice în apărarea celor persecutați, jertfind pentru aceasta cariera și bunăstarea proprie”⁴⁸. La 15 decembrie 1919 este eliberat, iar deja la sfârșitul lunii este înrolat în serviciul militar, în calitate de contabil pe lângă Statul-Major al Flotei.

Dar la 13 februarie 1920 în casa Urusovilor din nou vin agenții poliției secrete (VCK) și sunt arestați atât Serghei Urusov, cât și fiul acestuia, Dmitri. Fostului guvernator al Basarabiei de data aceasta i s-a incriminat participarea la acțiunile unor organizații contrarevoluționare, cum ar fi Uniunea Proprietarilor sau Uniunea Activiștilor Civici, care ar fi făcut parte din așa-numitul Centru Tactic. Această organizație, fondată în aprilie 1919, a menținut relații strânse cu reprezentanții lui Kolceak, Iudenici sau Denikin. În vara lui 1919 poliția secretă a produs primul val de arestări, în urma cărora au fost împușcați 67 de oameni, dar în februarie 1920 au fost operate arestări noi, printre care a nimerit și Urusov, acesta fiind învinuit că ar fi participat la câteva întruniri secrete, unde se puneau problemele unui complot împotriva Puterii Sovietice. Bătrânul prinț nu a negat că a participat la câteva întruniri cu foștii săi colegi, dar a insistat mai

---

⁴⁷ *Ibidem*, p. 15.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 14-15.

mult pe caracterul informativ al acestora, unde participanții făceau schimb de informații între ei despre ceea ce se întâmplă în țară, mai ales în condițiile lipsei unei prese credibile. Urusov a negat că aceste întruniri, absolut informale, puteau fi caracterizate drept activități contrarevoluționare, iar loialitatea față de noul regim a demonstrat-o prin angajarea sa în serviciul militar. La 19 mai 1920 a fost eliberat, iar în august achitat în timpul unui proces⁴⁹.

Dar încercările pentru Urusov nu s-au terminat aici. În august 1920 moare de tifos fiica sa Vera, iar peste șase zile și soția sa, bătrânul prinț fiind obligat să întrețină cele două nepoțele minore, rămase în custodia lui. După terminarea războiului civil este nevoit să se angajeze în serviciul public, noua putere, nemaivând concurenți, a început să accepte contribuția vechilor specialiști la refacerea țării. Între 1921 și 1925 lucrează ca administrator pe lângă o comisie de stat ce exploata minele de la Kursk, iar pentru meritele sale, în 1923 i se decernează chiar Ordinul „Drapelul Roșu de Muncă”⁵⁰.

Cu toate acestea, la sfârșitul anilor '20 prințul Urusov a avut de suferit din cauza originii sale sociale „nesănătoase”, el fiind privat de drepturi civile. Chiar dacă a lucrat în mai multe instituții de stat, având și o distincție de stat, atunci când în mai 1929, după ce a fost trecut la rezervă, a încercat să obțină o pensie, aceasta i s-a refuzat pe motiv că „până la revoluție a fost prinț”⁵¹.

Dar Urusov nu s-a lăsat bătut, încercând să fie repus în drepturi. Scrie o plângere instituțiilor de resort, cerând să i se acorde o pensie. Fiind profund indignat că a fost refuzat din cauza faptului că a avut cândva titlu princiar, scria: „titlul menționat nu dădea purtătorilor acestuia niciun fel de privilegii și superioritate față de alții și, timp de mai bine de 200 de ani, de la Petru I, nu era altceva decât un prefix la nume, care cu vremea și-a pierdut orice semnificație reală și este păstrat tot așa cum este păstrată și orice altă denumire (Ter-Grigorianz, Von Wiesen etc.). Acest titlu nu m-a protejat de două detenții în peri-

---

⁴⁹ *Ibidem*, p. 19-20.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 21.

⁵¹ *Ibidem*, p. 21.

oada țaristă și de pierderea, în urma unui dosar politic, a dreptului de a ocupa vreo funcție publică între 1906 și 1917. Pe de altă parte, acest titlu nu m-a împiedicat să ocup funcții și pentru serviciul militar în cadrul Marinei Roșii și nu m-a împiedicat să devin membru al sindicatelor și chiar să primesc o distincție de stat (Ordinul „Drapelul Roșu de Muncă” acordat colectivului pe care-l conduceam)⁵².

Din cauza „originilor nesănătoase” avea probleme de angajare în serviciu. În 1931, află că la Biblioteca „Lenin” din Moscova este căutat un specialist în problema zemstvelor pentru o cercetare științifică și își propune serviciile nu doar din postura de istoric și filolog, dar și ca participant activ la mișcarea de zemstve, el fiind chiar președintele al Administrației guberniale Kaluga. Dar conducerea bibliotecii l-a refuzat pe motivul că era „prinț”. Într-o scrisoare adresată fiului său, Dmitri, menționa cu tristețe că toate încercările sale sincere de a contribui cu experiența sa la o cauză nobilă „s-au stins la atingerea de năluca aceluia tatar, care cu câteva secole în urmă a trecut în serviciul Moscovei cu titlul de prinț”⁵³.

A continuat să activeze ca specialist în finanțe și contabilitate în diverse instituții sovietice, iar în ultimii ani de viață și-a găsit un loc pe lângă biblioteca Uniunii Scriitorilor.

Se stinge din viață pe 5 septembrie 1937, fiind înmormântat la Cimitirul Danilov din Moscova.

Virgil PÂSLARIUC

---

⁵² *Ibidem*, p. 22.

⁵³ *Ibidem*.

Prefață

Preconizatele însemnări despre trecut cuprind perioada 1872-1906. Ele sunt divizate în patru părți: I. Liceul; universitatea. II. Satul, gospodăria; viața satului, județului și guberniei; serviciul la alegeri; Moscova. III. Tambov; Basarabia; Tver. IV. Petersburg, serviciul în ministerul contelui Witte; Duma de Stat de legislatura întâi.

Cititorii viitori ai acestor însemnări apăreau în imaginația autorului doar ca urmașii generației căreia i-a fost sortit, pe de o parte, să-și asume o parte a răspunderii pentru toate aspectele negative ale vieții statale rusești din ultimele decenii, iar pe de alta, să depună eforturi pentru instalarea acesteia pe principii noi.

Dar mersul furtunos al evenimentelor trăite de Rusia a impus schimbarea presupunerilor inițiale. Reformele ulterioare trebuie să cuprindă toată orânduirea Rusiei și, probabil, după libertatea cetățenească nimic nu este mai de neamânat în acest sens decât reorganizarea administrației locale și anularea restricțiilor în drepturi ale unor părți ale populației imperiului. De aceea tot ce poate aduce fie și cea mai neînsemnată lumină în aceste domenii rămase până acum puțin accesibile vederii publice nu ar trebui, se pare, să fie ținut sub obroc. Dând publicității o parte a amintirilor sale din perioada în care se afla la conducerea Basarabiei, autorul ar vrea, cât îi stă în putere, să contribuie la dezvăluirea acelor detalii ale practicii administrative despre care există, deopotrivă cu cele evident exagerate, și imagini cu totul inexacte. Abținându-se, pe cât e posibil, de la reflecțiile cu caracter general, autorul a păstrat intactă forma amintirilor personale, considerând că adevărul, oricare ar fi el, nu poate fi lezat de modalitatea de expunere.

Prințul Serghei Dmitrievici Urusov